

Македонско научно и стручно списание
за трудово и социјално право

ЗДРУЖЕНИЕ ЗА ТРУДОВО
И СОЦИЈАЛНО ПРАВО НА
СЕВЕРНА МАКЕДОНИЈА

2
0
1 | 2
3

СВЕТ
НА

РАБОТАТА

Свет на работата
Македонско научно
и стручно списание за трудово
и социјално право

Издавач
Здружение за трудово
и социјално право
на Северна Македонија

За издавачот
Проф. д-р Тодор Каламатиев,
претседател на Здружението
за трудово и социјално право
на Северна Македонија

Тираж: 100

Оваа публикација е за лична употреба за корисникот. Секое препродавање или копирање е забрането. Делови, издадоци и реченици од ова издание не смеа да се објавуваат во било каква форма или со какви било средства, електронски или механички, вклучувајќи и фотокопирање, документирање или да биде зачуван во систем за повторно пронаоѓање без писмена согласност од издавачот.

Главен и одговорен уредник
Проф. д-р Тодор Каламатиев

Заменик главен и одговорен уредник
Проф. д-р Александар Ристовски,
потпретседател на Здружението за трудово
и социјално право на Северна Македонија

**Членови на меѓународниот уредувачки одбор
од Република Северна Македонија**
Проф. д-р Тодор Каламатиев,
Универзитет „Св. Кирил и Методиј“ во Скопје,

Проф. д-р Горан Коевски,
Универзитет „Св. Кирил и Методиј“ во Скопје,

Проф. д-р Александар Ристовски,
Универзитет „Св. Кирил и Методиј“ во Скопје

**Членови на меѓународниот
уредувачки одбор од странство**
Проф. д-р Красимира Средкова,
Софиски Универзитет „Св. Климент Охридски“
(Бугарија),

Проф. д-р Сенад Јашаревиќ,
Универзитет во Нови Сад (Србија),

Проф. д-р Горан Обрадовиќ,
Универзитет во Ниш (Србија),

Проф. д-р Љубинка Ковачевиќ,
Универзитет во Белград (Србија),

Проф. д-р Ивана Гргурев,
Универзитет во Загреб (Хрватска),

Проф. д-р Валентина Франка,
Универзитет во Љубљана (Словенија),

Проф. д-р Весна Симовиќ-Звицер,
Универзитет во Подгорица (Црна Гора),

Проф. д-р Мехмед Хаџиќ,
Универзитет во Сараево (Босна и Херцеговина),

СВЕТ НА РАБОТАТА

Македонско научно и стручно списание
за трудово и социјално право

ЗДРУЖЕНИЕ ЗА ТРУДОВО
И СОЦИЈАЛНО ПРАВО НА
СЕВЕРНА МАКЕДОНИЈА

Број 1/2023
Скопје, Година I

Поддржано од

International
Labour
Organization

СОДРЖИНА

- ТОДОР КАЛАМАТИЕВ, АЛЕКСАНДАР РИСТОВСКИ,**
*ПРАВО НА ШТРАЈК И ДОЗВОЛЕНИ ОГРАНИЧУВАЊА ВО НЕГОВОТО
ОСТВАРУВАЊЕ ВО МАКЕДОНСКОТО РАБОТНО ЗАКОНОДАВСТВО7*
- ЈАДРАНКА ДАБОВИЌ-АНАСТАСОВСКА,**
*ЗНАЧЕЊЕТО И КАРАКТЕРИСТИКИТЕ НА ОДРЕДБИТЕ ЗА ПРАВАТА
НА ИНТЕЛЕКТУАЛНА СОПСТВЕНОСТ, ДЕЛОВНИТЕ ТАЈНИ И
КОНКУРЕНТСКИТЕ ЗАБРАНИ ВО ДОГОВОРИТЕ ЗА ВРАБОТУВАЊЕ28*
- ГОРАН КОЕВСКИ, ДАРКО СПАСЕВСКИ,**
*РАБОТНИЧКО СООДЛУЧУВАЊЕ – ЗАСТАРЕН ИЛИ ВОСКРЕСНАТ МИТ
ЗА ПОДОБРО РАБОТЕЊЕ НА ТРГОВСКИТЕ ДРУШТВА54*
- ТОНИ ДЕСКОСКИ, ВАНГЕЛ ДОКОВСКИ,**
*ЗАШТИТАТА НА РАБОТНИКОТ КАКО ПОСЛАБА СТРАНА КАЈ ДОГОВОР
ЗА ВРАБОТУВАЊЕ СО СТРАНСКИ ЕЛЕМЕНТ77*
- АНА ПАВЛОВСКА-ДАНЕВА,**
*МАКЕДОНСКИОТ СЛУЖБЕНИЧКИ СИСТЕМ И НЕГОВИТЕ СПЕЦИФИКИ
ВО ОДНОС НА ОПШТОТО ТРУДОВО ЗАКОНОДАВСТВО 93*
- АЛЕКСАНДРА ГРУЕВСКА-ДРАКУЛЕВСКИ,
АЛЕКСАНДРА ДЕАНОСКА-ТРЕНДАФИЛОВА,**
*КРИВИЧНИТЕ ДЕЛА ПРОТИВ РАБОТНИТЕ ОДНОСИ ВО СВЕТЛИНАТА
НА ПРЕТСТОЈНАТА КАЗНЕНОПРАВНА РЕФОРМА112*
- АНДОН МАЈХОШЕВ, ЛАЗАР ЈОВЕВСКИ, БИЛЈАНА ТОДОРОВА,**
*РЕШАВАЊЕ НА КОЛЕКТИВНИТЕ РАБОТНИ СПОРОВИ ПО ПАТ НА
ЕКОНОМСКИ ПРИТИСОК ВО РЕПУБЛИКА С. МАКЕДОНИЈА ВО
ПЕРИОДОТ 2005–2021131*

МАРКО КРТОЛИЦА,

*(ЗЛО)УПОТРЕБАТА НА ВЕТИНГОТ ПРИ ПРЕСТАНОК
НА РАБОТЕН ОДНОС153*

ЕЛЕНА НЕШОВСКА-ЌОСЕВА,

*ДАНОЧНО-ПРАВНИ АСПЕКТИ НА ИДЕЈАТА ЗА ВОВЕДУВАЊЕ
НА СИСТЕМ ЗА ПОЕДНОСТАВЕНО РАБОТНО АНГАЖИРАЊЕ
НА СЕЗОНСКИ, ПРИВРЕМЕНИ И ПОВРЕМЕНИ РАБОТНИЦИ
ВО ОДРЕДЕНИ ДЕЈНОСТИ177*

ОРДЕ ЃОРЃИОСКИ,

*ПРЕДИЗВИЦИ ЗА ПРОЕКТИРАЊЕ НА ДОДАТОКОТ НА ПЛАТА
ЗА РАБОТНА УСПЕШНОСТ ВО ОРГАНИЗАЦИИТЕ194*

ЗОРАН МИХАЈЛОСКИ, НИКИТА ТАШЕВСКА,

*ПРАВНИТЕ МЕХАНИЗМИ ЗА ОСТВАРУВАЊЕ НА ЗАШТИТА НА
ВРАБОТЕНИТЕ ОД КОЛЕКТИВНИ ОТПУШТАЊА209*

ЖИВКО МИТРЕВСКИ,

*ПРИНЦИПИ, НАСОКИ И НОВИ ПРАШАЊА ВО КРЕИРАЊЕТО НА
РАБОТНОТО ЗАКОНОДАВСТВО237*

БОЈАНА ВЕЛКОВСКА,

ПРЕДИЗВИЦИ И ДИЛЕМИ ПРИ УТВРДУВАЊЕТО НА МОБИНГ244

САНДЕ ЗИКОВ,

*ПОСТАПКА ЗА ОТКАЖУВАЊЕ НА ДОГОВОРОТ ЗА ВРАБОТУВАЊЕ
СО ОТКАЗ ОД СТРАНА НА РАБОТНИКОТ И РАБОТОДАВАЧОТ257*

АНА ХАЦИЕВА-АНГЕЛОВСКА,

*ПРЕСТАНОК НА РАБОТНИОТ ОДНОС ВО ПРЕХРАНБЕНАТА
ИНДУСТРИЈА И ЗЕМЈОДЕЛСТВОТО281*

МИМОЗА САЛТИРОВА,

*ПРЕДИЗВИЦИ ВО МИРНО РЕШАВАЊЕ НА РАБОТНИТЕ
СПОРОВИ КАКО АЛТЕРНАТИВЕН ПАТ КОМПАРИРАНО
СО СУДСКАТА ПОСТАПКА300*

*Д-р Марко Кртолица,**

*Доцент на Универзитетот „Св. Кирил и Методиј“ во Скопје,
Правен факултет „Јустинијан Први“*

УДК: 331.106.44(497.7)
1.01 Изворна научна статија

(ЗЛО)УПОТРЕБАТА НА ВЕТИНГОТ ПРИ ПРЕСТАНОК НА РАБОТЕН ОДНОС

Апстракт

Низ пошироката јавност во нашата држава често се заговара спроведувањето на ветинг. Таквото заговарање на ветингот најчесто станува актуелно при обелоденување на големи корупциски скандали, скандалозни судски одлуки, непотизам, партитократија итн. Станува збор за механизам кој треба да придонесе кон прочистување на државните институции од некомпетентни и корумпирани кадри. Сепак, ваквото заговарање на ветинг во нашата држава е следено без поголема научна дебата. Таквата научна дебата е потребна бидејќи ветингот претставува еден од најконтроверзните механизми на транзиционата правда. Токму затоа транзиционоправната наука најчесто ветингот го предлага како решение од крајна нужуда, односно во состојба кога редовните институции не поседуваат капацитет да се справат со степенот на корупција. Притоа, науката и релевантните меѓународни организации нудат насоки како еден процес на ветинг треба да биде креиран и спроведуван. Придржувањето до овие насоки е од клучна важност за целиот процес бидејќи ветингот како механизам поседува капацитет да биде злоупотребен за партиско-политички цели. Таквата злоупотреба на ветингот на крајот може да доведе до уште полоша состојба во едно општество. Таквата лекција македонското општество ја научи преку спроведувањето на скандалозниот процес на лустрација. Затоа, трудот има за цел да го дефинира ветингот, да ги разгледа предностите и слабостите на овој механизам, но и да ги разгледа насоките од релевантните меѓународни организации околу креирањето и спроведувањето на ветингот како механизам на транзиционата правда.

Клучни зборови: политички систем, демократија, владеење на правото, транзициона правда, ветинг, јавна администрација, работен однос.

* E-mail: m.krtolica@pf.ukim.edu.mk

Вовед

Иако во рамките на македонското општество постојано егзистира дебатата за потреба од ветинг се чини дека познавањето за основата на овој механизам изостанува. Имено, на самиот почеток треба да се има предвид дека станува збор за механизам кој е дел од концептот на транзиционата правда. Кога говориме за транзиционата правда треба да потенцираме дека станува збор за концепт кој успеал да се развие со огромна брзина во последните 60 години. Така, за помалку од 60 години, концептот на транзиционата правда успеа да прерасне од исклучок во правило.¹ Сепак, теоретичарите, кои се занимаваат со овој концепт и покрај таквиот негов подем се уште имаат проблем да пронајдат општо прифатлива дефиниција. Во таа насока, постојат дефиниции, кои транзиционата правда ја дефинираат како правен одговор на сторените злосторства за време на репресивни режими.² При користењето на оваа дефиниција концептот на транзиционата правда се врзува за транзиции од репресивен режим кон демократија. Покрај овие дефиниции, исто така, постојат дефиниции кои транзиционата правда ја дефинираат низ призма на соочување со повреди на човекови права, кои се резултат на воен конфликт. Во ваквите дефиниции, пак, концептот на транзиционата правда се врзува за транзиции од воен конфликт кон мир.³ Имајќи во предвид дека транзиционата правда се користи во пост-конфликтни и пост-репресивни општества во последно време почнува да доминира дефиницијата на Меѓународниот центар за транзициона правда, која вели дека под транзиционата правда се подразбира решителноста на едно општество при транзиција од конфликт или репресивен режим кон мир, демократија и владеење на правото, да се соочи со минатото во кое биле направени сериозни и систематски повреди на човекови права.⁴

Дополнително, многу често во литературата, која е посветена на проучување на транзиционата правда, теоретичарите го објаснуваат овој феномен преку неговите механизми. Може да се забележи дека овој концепт содржи цела палета на механизми, кои генерално можеме да ги поделиме во две групи: судски и не-судски механизми. Судските процеси, комисиите за вистина, институционалните реформи, амнестијата, ветинг/лустрацијата, репарациите, рехабилитацијата, проектите за помирување, спомениците, разоружувањето и реинтеграцијата се само едни од основните механизми со кои се служи концептот за транзициона правда.⁵ Тоа што слободно можеме да го заклучиме е дека сите механизми на транзиционата правда имаат

¹ Ruti Teitel, *The Law and Politics of Contemporary Transitional Justice*, Cornell International Law Journal Vol. 38 (2005): 840.

² Siphwe Ignatius Dube, *Transitional Justice Beyond the Normative: Towards a Literary Theory of Political Transitions*, *The International Journal of Transitional Justice* Vol. 5 (2011): 180.

³ Sandra Rubli, *Transitional Justice: Justice by Bureaucratic Means?* (Bern: Swisspeace, 2012), 5.

⁴ Maria Avello, *European Efforts in Transitional Justice* (Madrid: Fríde, 2007), 1.

⁵ Noemi Turgis, *What is transitional justice?*, International Journal on rule of law, transitional justice and human rights No. 1 (2010): 15.

иста цел. А, тоа е промовирање на правда, одговорност, помирување, владеење на право, прифаќање на страдањето на жртвите, воспоставување на демократски институции и спречување на идни повреди на човекови права.⁶

1. Поим и дефинирање на поимот ветинг

При набројувањето на механизмите на транзиционата правда можеме да го забележиме и механизмот ветинг/лустрација. Од самиот назив може да забележиме дека во рамките на македонскиот јазик и не постои соодветен термин со кој би се означил овој механизам на транзиционата правда. Токму затоа во правно-политиколошката наука во нашата земја при дефинирање на поимот ветинг како механизам на транзиционата правда секогаш во позадина се користат и термините прочистување, проверка, оценување, исклучување и отстранување. Тоа е така бидејќи под овој механизам најчесто се подразбира оценување на интегритетот на вработените во јавната администрација.⁷ Оценувањето на интегритетот најчесто подразбира дали вработените во јавната администрација ги исполнуваат професионалните критериуми за нивната работна позиција, дали при спроведување на нивната работа се придржуваат до моралните и етичките стандарди, дали може економски да го оправдаат потеклото на нивниот имот, дали поседуваат релации со организираните криминали, како и дали во минатото за време на репресивен режим или, пак, воен конфликт сториле повреди на човекови слободи и права. Како таков ветингот треба да помогне кон исклучување и отстранување на насилни, корумпирани и некомпетентни кадри во рамки на државните институции.⁸ Станува збор за административна, а не кривична одговорност, со која на определени индивидуи им се ограничува пристапот до определени или, пак, сите позиции во јавниот сектор.⁹ Според тоа, идејата на ветингот како механизам на транзиционата правда е дека државните институции кои биле корумпирани, придонеле кон конфликт или, пак, служеле и биле лојални на авторитарен режим треба да се трансформираат во институции кои ќе ја поддржуваат транзицијата, ќе го одржат мирот и ќе го штитат владеењето на правото.¹⁰ Таквото трансформирање ќе биде многу тешко или, пак, невозможно доколку индивидуите лојални на претходните репресивни политички елити или, пак, сили кои повредувале човекови права за време на воен конфликт останат дел од државните институции во

⁶ Patrícia Lundy and Mark McGovern, *Whose Justice? Rethinking Transitional Justice From the Bottom Up*, Journal of Law and Society Vol. 35 No. 2 (2008): 268.

⁷ Cynthia M. Horne, *Transitional justice: Vetting and lustration*, in *Research Handbook on Transitional Justice*, ed. Cheryl Lawther, Dov Jacobs and Luke Moffett (Cheltenham: Edward Elgar Publishing, 2017), 425.

⁸ United States Institute of Peace, *Transitional Justice: Information Handbook*, 12, https://www.usip.org/sites/default/files/ROL/Transitional_justice_final.pdf

⁹ US Department of State, *Lustration and Vetting*, 1, <https://2009-2017.state.gov/documents/organization/257775.pdf>

¹⁰ Office of the United Nations High Commissioner for Human Rights, *Rule of Law Tools for Post-Conflict States – Vetting: An Operational Framework*, 3, <https://www.ohchr.org/sites/default/files/Documents/Publications/RuleoflawVettingen.pdf>

пост-конфликтниот и пост-репресивниот период. Сосема очекувано е дека таквите индивидуи нема да поседуваат вредности потребни за креирање на демократија и владеење на правото. Во таа насока, ветингот како механизам на транзиционата правда треба да доведе до институционални реформи кои ќе придонесат реформираните институции да овозможат потрага по правда, вистина и одговорност за сторените злосторства, но воедно и да превенираат повторување на сторените злосторства од минатото.

Токму аргументот дека институциите кои во минатото вршеле повреди на човекови права, или, пак, биле корумпирани и лојални на репресивни политички елити не можат да доведат до мир и демократија е клучен момент зошто процесот на ветинг често бил користен во текот на XX век. Определени форми на ветинг може да забележиме во борбата со нацистичкото минато (процеси на денацификација во Германија, Франција, Холандија и Белгија), во борбата со авторитарното минато во Јужна Америка (Аргентина, Ел Салвадор), Грција и Португалија, како и во борбата со комунистичкото минато во Европа (Чешка, Источна Германија, Балтичките држави, Полска, Македонија, Албанија итн.). Процеси на ветинг може да се забележат и во голем број пост-конфликтни општества (Босна и Хецеговина), но и во општества во кои иако немаат јасна транзиција од конфликт и репресивен режим кон мир и демократија, сепак корупцијата е премногу проширена и редовните институции не поседуваат капацитет да се справат со неа (Албанија). Сето ова ни говори дека ветингот како механизам на транзиционата правда бил користен во различни временски периоди, но и во различни општествено-политички околности. Тоа придонело досегашните искуства со ветингот како механизам на транзиционата правда драстично да варираат од една држава до друга држава.¹¹ Практично не постои еден фиксен модел на ветинг, туку процесите на ветинг драстично варираат во нивното креирање во поглед на прашањата кој ќе го спроведе ветингот, врз кои позиции ветингот ќе се спроведе, што ќе биде основа за ветинг, каков модел на ветинг ќе се примени, временската рамка за спроведување на ветинг, какви последици ќе произведе ветингот врз кандидатите кои нема да го поминат итн. Интересен е и податокот дека при борбата со комунистичкото минато во Европа, ветингот како механизам на транзиционата правда освен што беше често користен воедно имаше и определени специфички поради кои целиот процес започна да се препознава под терминот лустрација. Токму затоа во рамките на теоријата може да се најде ставот дека лустрацијата претставува тип на ветинг, односно процес со кој на членовите и соработниците на поранешните репресивни режими им се ограничува можноста за вршење на јавни функции, но и други работни позиции кои поседуваат капацитет да влијаат врз јавното мислење и демократијата.¹² Практично станува збор за

¹¹ Alexander Mayer-Rieckh, On Preventing Abuse: Vetting and Other Transitional Reforms, in *Justice as Prevention: Vetting Public Employees in Transitional Societies*, ed. Alexander Mayer-Rieckh and Pablo de Greiff (New York: ICTJ, 2007), 483.

¹² Cynthia M. Horne, Transitional justice: Vetting and lustration, in *Research Handbook on Transitional Justice*, ed. Cheryl Lawther, Dov Jacobs and Luke Moffett (Cheltenham: Edward Elgar Publishing, 2017), 430.

процеси кои треба да доведат кривката демократија да биде заштитена од сили кои не поседуваат демократски вредности.

Имајќи го во предвид горенаведено би требало да истакнеме неколку важни работи околу ветингот како механизам на транзиционата правда.

Првенствено, ветингот треба да биде вонредна и строго привремена мерка која може да биде оправдана само во исклучителни состојби.¹³ Поради тоа користењето на ветингот се препорачува во општества кои транзитираат од воен кофликт или, пак, репресивен режим кон мир и демократија, како и во општества во кои корупцијата, митото и непотизмот се толку многу распространети поради што редовните институции не поседуваат капацитет да се справат со ваквите феномени. Во сите други состојби треба да се даде предност на нормалните и регуларни процедури пред ваквите вонредни и специјални решенија кои може да ја нарушат извесноста на правото.¹⁴

Второ, ветингот како механизам на транзиционата правда може да се користи за било која област од јавната администрација. Сепак, доколку го погледнеме досегашното искуство тогаш ќе забележиме дека ветингот никогаш не се користел за проверка и прочистување на целата јавна администрација.¹⁵ Најчесто користењето на ветингот како механизам на транзиционата правда се препорачува за позиции во армијата, полицијата и тајните служби, како и за институциите поврзани со правосудството.¹⁶ Практично ветингот најчесто се поврзува со овие институции бидејќи токму тоа се институциите кои најмногу се одговорни за заштита/повреда на човековите слободи и права, како и за квалитетот на владеењето на правото и борбата против корупцијата.

Трето, иако имаме примери каде што ветингот се спроведувал децентрализирано од страна на голем број комисии креирани во рамки на засегнатите институции (искуството на Источна Германија со процесот на лустрација), сепак во рамките на теоријата и праксата доминира централизираното спроведување на ветинг. Тоа значи дека при спроведувањето на ветинг потребно е креирање на специјална ад хок комисија која ќе го спроведе ветингот. Таквата комисија треба да биде целосно независна и способна да обезбеди фер, непристрасно и легитимно имплементирање на ветинг процесот.¹⁷ Според тоа, ваквата комисија треба да биде составена од независни членови со голем интегритет, професионалност и независност од политичките актери.¹⁸ Затоа при именувањето на членовите на комисијата потребно е да се спроведат широки консултации со пошироката јавност, Уставниот

¹³ Venice Commission, *Compilation of Venice Commission Opinions and Reports Concerning Vetting of Judges and Prosecutors*, 5, [https://www.venice.coe.int/webforms/documents/?pdf=CDL-PI\(2022\)051-e](https://www.venice.coe.int/webforms/documents/?pdf=CDL-PI(2022)051-e)

¹⁴ Office of the United Nations High Commissioner for Human Rights, *op. cit.*, 29.

¹⁵ Cynthia M. Horne, *Transitional justice: Vetting and lustration*, in *Research Handbook on Transitional Justice*, ed. Cheryl Lawther, Dov Jacobs and Luke Moffett (Cheltenham: Edward Elgar Publishing, 2017), 427.

¹⁶ Office of the United Nations High Commissioner for Human Rights, *op. cit.*, 10.

¹⁷ Appendix, *Vetting Public Employees in Post-Conflict Settings: Operational Guidelines*, in *Justice as Prevention: Vetting Public Employees in Transitional Societies*, ed. Alexander Mayer-Rieckh and Pablo de Greiff (New York: ICTJ, 2007), 560.

¹⁸ Office of the United Nations High Commissioner for Human Rights, *op. cit.*, 23.

суд, претседателот на државата и меѓународната заедница.¹⁹ Именувањето на членовите треба да се изврши од страна на парламентите, но со квалификувано мнозинство со цел да се постигне политички компромис за составот на комисијата.²⁰ Членовите на комисијата треба да добијат мандатот во времетраење на предвидениот рок за спроведување на ветинг процесот и нивниот мандат треба да биде неотповиклив.²¹ Таквите решенија треба да придонесат кон независност и кон намалување на притисоците на извршната власт врз членовите на комисијата. Во таа насока, клучно за процесот е ваквата комисија да биде целосно одвоена од извршната власт со цел да се избегне можноста за нејзино влијание врз процесот, но и опасноста за нарушување на принципот на поделба на власт доколку се врши ветинг и на правосудството.

Исто така, треба да се има предвид дека комисијата мора да располага со стручна и обучена администрација која ќе може соодветно да ги подготвува сите потребни информации и да го олесни одлучувањето на членовите на комисијата.²² Сето ова значи дека работата на комисијата треба да биде поддржана со човечки и финансиски ресурси. Дополнително, работата на комисијата треба да биде целосно транспарентна и отчетна. Ефективно и транспарентно информирање на јавноста и консултации со граѓанското општество се од суштинско значење за поттикнување на довербата на јавноста во целиот процес.²³ Покрај поддршка од цивилното општество, исто така важен момент за успех на овој процес е поддршката и од страна на меѓународната заедница. Таквата поддршка меѓународната заедница може да ја понуди преку отворена поддршка за имплементирање на ветинг процесот, но интересен е и примерот од Албанија каде што меѓународната заедница преку Меѓународната операција за мониторинг (МОМ) составена од тим на високи експерти по право од земјите од ЕУ и САД вршеше мониторинг на ветинг процесот во оваа земја.²⁴ Таквиот мониторинг од страна на меѓународната заедница требаше да придонесе кон неутралност и непристрасност во работата на институциите задолжени за спроведувањето на ветинг. Тука треба да напоменеме дека важен момент е меѓународната заедница да биде вклучена, но процесот да се одвива под палка и лидерство на домашните актери.²⁵ Во спротивно пошироката јавност може да добие впечаток дека станува збор за наметнат процес контролиран од страна на странски центри. Таквиот впечаток ќе има лошо влијание врз целокупниот процес на ветинг.

¹⁹ *Ibid.*

²⁰ Venice Commission, Compilation of Venice Commission Opinions and Reports Concerning Vetting of Judges and Prosecutors, 10.

²¹ Appendix, Vetting Public Employees in Post-Conflict Settings: Operational Guidelines, 560.

²² *Ibid.*

²³ United States Institute of Peace, *op. cit.*, 15.

²⁴ Блупринг група за реформи во правосудство, Ветинг процес во судството на Република Северна Македонија, 9, <https://fosm.mk/wp-content/uploads/2019/12/veting-procetes-na-sudstvoto-vo-rsm.pdf>

²⁵ Office of the United Nations High Commissioner for Human Rights, *op. cit.*, 7.0

Четврто, кога збориме за ветингот треба да имаме предвид дека генерално постојат два модели на ветинг. Првиот е познат под името проверка (реевалуација). Ова е моделот кој најчесто се применува и поврзува со ветингот како механизам на транзиционата правда.²⁶ Имено, според овој модел ад хок независна комисија врши проверка дали постојните вработени во институцијата се соодветни за работното место кое го имаат во институцијата.²⁷ Ваквиот модел не предвидува укинување на институцијата, туку се поврзува со индивидуална оценка на нејзините вработени од страна на посебна комисија. Доколку комисијата утврди дека индивидуата не ги исполнува потребните критериуми, тогаш следува престанок на работниот однос. Тоа што треба да го земеме предвид е дека институцијата која го спроведува ветингот треба да собере доволно докази и да докаже дека определен вработен не е соодветен за работното место.²⁸ Според тоа, товарот за докажување зошто определена индивидуа претставува опасност доколку остане вработена во институцијата го сноси комисијата што го спроведува ветингот. Затоа, ваквиот модел инсистира на постоење на правична постапка изразена преку еднаквост на оружјата и рамноправност на страните во постапката.²⁹ Дополнително, овој модел предвидува и можност одлуката на комисијата да биде обжалена пред суд или друго независно тело.³⁰ Со тоа ваквиот модел се обидува да ја намали можноста за злоупотреба на ветингот.

Од друга страна, вториот модел на ветинг е познат под терминот реизбор. Имено, според овој модел, државната институција првенствено се распушта/укинува целосно, а потоа следува формирање на сосема нова институција која треба да ја наследи старата институција и притоа се очекува дека старите вработени треба повторно да аплицираат за вработување доколку сакаат да бидат дел од новата институција.³¹ Повторно независна комисија треба да одлучи кои индивидуи ќе станат дел од новата институција, а за кои нема да има повеќе место. Според тоа, ваквиот модел овозможува целосно реформирање на институцијата преку бирање на најдобрите, а не преку отстранување на несоодветните. Затоа, овој модел одговара кога во јавноста постои голема недоверба кон институцијата и кога целата институција е корумпирана и нефункционална.³² Во вакви состојби индивидуалното оценување на вработените и промената на мал број вработени не придонесува кон решавање на проблемот. Напротив потребно е ново лице на институцијата кое до граѓаните ќе прати силен сигнал дека институцијата целосно има расчистено со своето минато и дека е посветена на новите демократски вредности.³³ Сепак, треба да имаме предвид дека ваквиот мо-

²⁶ Alexander Mayer-Rieckh, *op. cit.*, 488.

²⁷ United States Institute of Peace, *op. cit.*, 13.

²⁸ *Ibid.*

²⁹ Office of the United Nations High Commissioner for Human Rights, *op. cit.*, 26.

³⁰ *Ibid.*, 26.

³¹ Appendix, "Vetting Public Employees in Post-Conflict Settings: Operational Guidelines," 555.

³² Alexander Mayer-Rieckh, *op. cit.*, 489.

³³ *Ibid.*, 490.

дел на вџинг воедно крие и поголеми опасности за злоупотреба отколку моделот со проценка (реевалуација). При спроведување на ваквиот модел поголеми се шансите за политичка манипулација на процесот, повреда на основните права на претходните вработени, како и создавање на вакум период во кој нема да постои институција која ќе ги задоволува потребите на граѓаните.³⁴ Токму затоа ваквиот модел се препорачува само во крајна нужда.

Сето ова ни говори дека имплементирањето на вџинг процес воопшто не е едноставна работа. Постојат голем број на неизвесности и дилеми кои го следат ваквиот процес. Токму затоа и во рамките на теоријата постои голема дебата околу значењето на вџингот како механизам на транзиционата правда. За голем број теоретичари вџингот претставува клучен механизам на транзиционата правда кој треба да придонесе демократијата, мирот и владеењето на правото да бидат поставени на стабилни основи. Од друга страна, не е мала бројката на теоретичари кои сметаат дека вџингот е навистина контроверзен механизам кој во себе крие голем број на дилеми и опасности. Во таа насока, одиме подетално да ги погледнеме основните аргументите „за“ и аргументите „против“ вџингот како механизам на транзиционата правда.

2. Аргументи за имплементирање на вџингот како механизам на транзиционата правда

Теоретичарите кои имаат позитивен став кон имплементирањето на вџингот како механизам на транзиционата правда таквиот став го бранат со неколку аргументи.

Првенствено, за ваквите теоретичари важен момент е дека вџингот треба да придонесе кон враќање на довербата на граѓаните кон институциите. Граѓаните тешко ќе имаат доверба доколку согледаат дека демократски вредности во новите институции прокламираат луѓе, кои во минатото кршеле човекови слободи и права и се служеле со методи својствени за тоталитарни режими.³⁵ Жртвите чии човекови слободи и права за време на репресивниот режим или, пак, воениот конфликт биле прекршени тешко ќе создадат доверба во новите институции доколку во нив останат да работат или, пак, се вработуваат индивидуи кои биле директни виновници за сторените повреди. Исто така, невозможно ќе биде граѓаните да изградат доверба во институциите доколку гледаат дека борбата за владеење на правото ја водат корумпирани кадри. Според тоа, вџингот ќе биде порака до жртвите дека општеството ја прифаќа нивната болка и одлучува да гради институции во кои нема да има простор за вработени кои во минатото сториле повреди на

³⁴ Appendix, Vetting Public Employees in Post-Conflict Settings: Operational Guidelines, 555.

³⁵ Natalia Letki, The Consequences of Lustration for Democratization: The Experience of East Central Europe, in *Disclosing Hidden History: Lustration in Western Balkans* ed. Magarditsch Hatschikjan et. al (Thessaloniki: Center for Democracy and Reconciliation in Southeast Europe, 2004): 6.

човекови права или, пак, се лојални на репресивни политички елити.³⁶ Со тоа, ветингот треба да придонесе граѓаните да согледаат дека системот се менува и дека се создаваат ефикасни државни институции кои ги почитуваат демократските вредности и не се заразени со мито, корупција и непотизам. Практично преку казнување, а не наградување на сторители на повреди на човекови права ќе се зголеми довербата и легитимитетот на државните институции во транзициските општества.

Второ, ветингот ќе овозможи оценување на интегритетот, но и квалитетот на вработените во државните институции. Така, ветингот ќе овозможи прочистување на јавната администрација со идеја дека во неа ќе останат да работат компетентни и морални службеници, кои ги почитуваат демократските вредности и немаат хипотеки од минатото. Всушност ветингот треба да помогне во оценувањето на моралните и професионалните стандарди на вработените во јавната администрација.³⁷ Сето тоа треба да придонесе кон зголемување на ефикасноста, професионалноста и отвореноста на јавната администрација. Да придонесе кон создавање на компетентна јавна администрација посветена на владеењето на правото, човековите права и потребите на граѓаните.

Трето, јавната администрација, како механизам кој ги спроведува одлуките донесени од страна на политичките институции, претставува силна интересовна група, која има капацитет да го блокира спроведувањето на реформите.³⁸ Постои голема опасност да се јават сериозни проблеми во процесот на спроведување демократските реформи доколку службениците, кои сториле повреди на човекови права или, пак, биле соработници на претходниот репресивен режим, останат внатре во институциите и по крајот на воениот конфликт или, пак, по промената на авторитарниот режим. Истото може да го кажеме и за корумпираните службеници при борбата со корупцијата. Таквите поединци нема да посакуваат промени и тие како дел од јавната администрација ќе имаат капацитет да ги забават и сопрат реформите. Ветингот ќе овозможи прочистената јавна администрација да биде лојална на новите демократски власти. Тоа би значело дека демократските власти ќе го имаат целиот административен капацитет и волја за спроведување на потребните реформи.

Кон ова треба да го додадеме податокот дека во репресивните режими правниот систем е креиран и составен под целосно влијание на репресивните политички власти и поради тоа дури и по промената на режимот правосудниот систем ќе остане лојален на старите политички елити.³⁹ Во вакви ситуации дури и да се преземат судски процеси тие повеќе ќе бидат

³⁶ Cynthia Horne, *International Legal Ruling on Lustration Policies in Central and Eastern Europe: Rule of Law in Historical Context*, Law and Social Inquiry, Vol. 34 No. 3 (2009): 714.

³⁷ Natalia Letki, *op. cit.*, 6.

³⁸ Саво Климовски и Тања Каракамишева, *Политички илустрации и универсни зрвни* (Скопје: Правен факултет Јустинијан Први, 2006), 342.

³⁹ Diba Majzub, *Peace or Justice? Amnesties and the International Criminal Court*, Melbourne Journal of International Law Vol. 3 (2002): 259.

маска отколку вистинска потрага по правда. Така, во ситуациите каде што институциите и по падот на репресивниот режим се уште се под контрола и влијание на претходните репресивни власти често се случува доколку се започнат судски истраги истите тие со тек на време да се развлечат и прекинат заради неефикасност и притисоци или, пак, на крајот да резултираат со смешно ниски санкции за сторителите на повреди на човекови права.⁴⁰ Ветингот во правосудството ќе придонесе ваквиот проблем да се отстрани бидејќи вработените во правосудството кои се лојални на претходните репресивни режими ќе бидат отстранети и заменети од правосудните органи.

Четврто, ваквата поставеност на ветингот има и превентивна функција. Доколку силите кои се лојални на претходните репресивни власти останат внатре во институциите тогаш тие ќе поседуваат капацитет да спроведат државен или воен удар и со тоа практично да ја скршат крвката демократија и да го вратат на сила претходниот репресивен режим. Преку прочистување на јавната администрација практично ќе дојде до уништување на опасните мрежи во рамките на државните институции преку кои репресивниот режим се воспоставил, функционираше и повредувал човекови права.⁴¹ Дополнително, ветингот ќе придонесе и до уништување на мрежите преку кои митото, корупцијата и непотизмот се остварувале во рамки на државните институции. Со тоа, ветингот ќе превенира загрозување на демократијата, мирот и владеењето на правото во едно пост-конфликтно и пост-репресивно општество.

Петто, иако ветингот не е поврзан со кривична одговорност, сепак ваквиот механизам придонесува кон определена одговорност на сторителите на повреди на човекови слободи и права, а со тоа и до определена сатисфакција кај жртвите.⁴² Ваквото значење на ветингот е уште поизразено во состојба кога во пост-конфликтното и пост-репресивното општество нема решителност за спроведување на кривични судења за сторителите на злосторствата. Во таа насока, решителноста службениците кои сториле повреди на човекови права или, пак, се поврзуваат со мито и корупција да бидат отстранети од државните институции претставува еден вид на казна. Загубата на стабилна работа, како и низа на привилегии кои произлегуваат од работата во јавен сектор, посебно во општества во кои економијата е целосно уништена и тешко се доаѓа до вработување, знае да биде навистина силен удар и казна врз службениците кои имаат црни дамки од проблематичното минато.⁴³

Шесто, ветингот може да има голема улога во државите каде по падот на репресивниот режим треба да дојде до процес на приватизација на општествениот и државниот имот. Процесите на приватизација во пост-комунистичките држави ни ја потврдуваат ваквата констатација. Имено, во

⁴⁰ Stanley Cohen, *State Crimes of Previous Regimes: Knowledge, Accountability, and the Policing the Past*, Law and Social Inquiry (1995): 29.

⁴¹ Pablo de Greiff, *Vetting and Transitional Justice*, in *Justice as Prevention: Vetting Public Employees in Transitional Societies*, ed. Alexander Mayer-Rieckh and Pablo de Greiff (New York: ICTJ, 2007), 526.

⁴² Alexander Mayer-Rieckh, *op. cit.*, 484.

⁴³ Pablo de Greiff, *op. cit.*, 525.

земјите каде што лустрацијата изостана или, пак, дојде со временско задолжување се остави простор во периодот на транзицијата учество да земат и луѓе кои имале силен политички капитал за време на репресивните режими и преку процесот на приватизација да го трансформираат тој капитал во економски капитал.⁴⁴ Таквата можност влијаеше негативно врз процесот на приватизација во тие држави, а понатаму и врз развојот на нивните економии. Од друга страна, често се потенцира дека навремената, радикалната и добро спроведената лустрација придонесува и за брз економски развој и успех. Во таа насока се истакнува позитивното искуство на Чешка.

Седмо, при анализа на лустрацијата како тип на ветинг треба да имаме предвид дека спроведувањето на формална лустрација ги лишува и обидите за уличните лустрации, кои знаат да бидат голем проблем за стабилноста на системот.⁴⁵ Спроведувањето на формална лустрација, точно определува кои поединци биле соработници на тајните служби на претходниот режим. Институционализирана и добро регулирана лустрација нема да остави простор за шпекулации и уценувања.

Имајќи го предвид сето горенаведено, може да заклучиме дека ветингот треба да придонесе кон враќање на довербата на граѓаните во системот, градење на професионална и квалитетна јавна администрација посветена на владеењето на правото, демократијата, човековите права и потребите на граѓаните, како и механизам за заштита на кривката демократија и процесите на приватизација од нестабилност и од злоупотреба.

3. Аргументи против имплементирање на ветингот како механизам на транзиционата правда

Покрај големиот број на аргументи зошто ветингот како механизам на транзиционата правда треба да се имплементира во пост-конфликтни и пост-репресивни општества, исто така, треба да се има предвид дека во теоријата постојат и голем број на аргументи против ваквиот механизам на транзиционата правда.

Првично, теоретичарите кои се против ветингот како механизам на транзиционата правда потенцираат дека спроведувањето на ваквиот механизам секогаш крие опасност од создавање на нови повреди на човекови права. Престанокот на работен однос како последица на ветинг за засегнатите индивидуи може да биде доживеана како доживотна казна доколку постапката не е фер.⁴⁶ Досегашното искуство со спроведување на ветинг говори дека при спроведување на овој механизам често доаѓало до повредување на правата на индивидуите кои биле предмет на ветинг процесот. Тоа е причината поради која Европскиот суд за човекови права често при својата работа има и случаи кои се поврзуваат токму со ветинг процеси. Општо кога станува збор за ветинг најчесто случаите пред Европскиот суд за чо-

⁴⁴ Natalia Letki, *op. cit.*, 6.

⁴⁵ Dariusz Grzyzlo, *Lustration. The Case of Poland* (Krakow: Instytut Filozofii, 2007), 7.

⁴⁶ United States Institute of Peace, *op. cit.*, 14.

векови права се поврзуваат со повреди на член 6 и член 8 од Европската конвенција за човекови права, меѓутоа треба да имаме во предвид дека Европскиот суд за човекови права како последица на процесите на лустрација во земјите од Централна, Источна и Југоисточна Европа имаше голем број на случаи поврзани со повреди на Право на правична судска постапка (Член 6), Право на почитување на приватниот и семејниот живот (Член 8), Право на изразување (Член 10), Право на собирање и здружување (Член 11), Право на реална жалба (Член 13), Забрана на дискриминација (Член 14) и право на слободни избори (Протокол 1, Член 3). Притоа, Европскиот суд за човекови права често носеше одлуки дека ваквите процеси навистина предизвикале повреди на основните човекови права.

Второ, таквата реалност се поврзува со податокот дека ветингот како механизам на транзиционата правда е најмногу подложен на политичка манипулација.⁴⁷ Во рамките на теоријата често се сретнува ставот дека ветингот како механизам на транзиционата правда лесно може да биде злоупотребен за политичко-партиски причини. Тоа е така бидејќи процесите на ветинг се исклучително чувствителни и одредуваат кои политички лидери, поранешни борци или членови на етнички, верски или политички групи ќе бидат дисквалификувани за именувана или избрана функција, како и за вработување во јавниот сектор.⁴⁸ Токму затоа процесите на ветинг кријат опасност за таргетирање и дискредитација на политичките опоненти, како и за влијание врз независноста и непристрасноста на правосудството, но и општо на јавната администрација. Тоа посебно беше видливо при спроведувањето на процесите на лустрација во пост-комунистичките општества. Имено, во овие општества се покажа дека лустрацијата знае да биде силно оружје за борба со политичките опоненти, бидејќи е процес кој може да влијае не само на изборниот резултат на политичките кандидати, туку и на нивната целосна политичка кариера.⁴⁹ Оружје, кое може да доведе до зацврстување на положбата на владеечките политички партии, а маргинализација на нивните политички опоненти.⁵⁰ Едноставно политичките елити секогаш во рамките на овој механизам препознаваат шанса да се пресметаат со своите политички противници и неистомисленици, а воедно за нивните симпатизери да ја отворат вратата за напредок во јавната администрација.

Трето, ваквата можност за политичка злоупотреба воедно значи дека ветингот како процес лесно може да доведе до големи поделби и поларизација, кои на крајот може да предизвикаат полоша состојба во транзиционото општество во споредба со состојбата пред започнување на ветинг процесот. Треба да имаме предвид дека на процесот на спроведување на демократски реформи му е потребна сила, обединетост и посветеност, а решителноста

⁴⁷ Pablo de Greiff, *op. cit.*, 527.

⁴⁸ United States Institute of Peace, *op. cit.*, 15.

⁴⁹ Tomas Besak, *An Explanation of the Adoption Timing and Severity of Lustration in Central and Eastern Europe*, Rational choice theory and applications to political science (2010): 10.

⁵⁰ Arolda Elbasani and Artur Lipinski, *Public Contestation and Politics of Transitional Justice: Poland and Albania* (Florence: European University Institute, 2011), 4.

да се спроведе ветинг може да доведе до отворање на стари рани и поделби во општеството кои може негативно да влијаат врз темпото на целокупната демократска консолидација.⁵¹

Четврто, во рамките на транзиционоправната литература постои став дека креирањето на комисија составена од независни индивидуи со интегритет кои ќе го спроведат ветингот е клучно за успешен процес на ветинг. Единствено комисија во која нејзините членови ќе бидат истакнати индивидуи со интегритет и нема да бидат поврзани со политички партии или, пак, поранешните завојувани страни може да спречи политичка манипулација на процесот ветинг.⁵² И тука теоретичарите кои се против имплементирањето на ветинг процесите потенцираат дека во пост-конфликтните и пост-репресивните општества е речиси невозможно да се најдат некорумпирани и непристрасни лица кои ќе го спроведат ветингот.⁵³ Според тоа, за овие теоретичари процесот на ветинг уште во самиот почеток е осуден на неуспех.

Петто, во рамките на теоријата често се истакнува дека при спроведување на ветинг поддржувачите на овој механизам го потценуваат фактот дека една држава има ограничен човечки капацитет да замени цела група на вработени во државните институции. Ваквиот податок станува уште порелевантен доколку согледаме дека ветингот како процес најчесто се спроведува за позиции за кои и не е лесно да се најде соодветна замена или, пак, е потребно подолг период за едукација и обука на новите кадри.⁵⁴ Според тоа противниците на ветинг процесот потенцираат дека спроведувањето на ваквиот процес може да доведе државните институции заради недостаток на вработени да бидат целосно блокирани и неефикасни што на крајот ќе значи дека граѓаните подолг временски период ќе имаат проблем да ги задоволат сопствените потреби од државните институции. Тука како пример може да се истакне искуството од Албанија каде поради недостаток на судии дојде до целосна блокада на судскиот систем и Уставниот суд. Помалку или повеќе со ваков проблем се соочија и речиси сите посткомунистички земји при спроведувањето на процесот лустрација. Единствено Источна Германија успеа овој проблем лесно да го преброди, имајќи голема поддршка и логистика од страна на Западна Германија.

Шесто, веќе можевме да видиме дека поддржувачите на ветингот како механизам на транзиционата правда истакнуваат дека овој механизам во отсуство на кривични судења придонесува и кон одговорност за сторените злосторства во минатото. Противниците на ветинг процесите, пак, истакнуваат дека овој механизам всушност претставува „евтина правда“, односно несоодветна и недостојна замена за кривичните судења која овоз-

⁵¹ Wojciech Sadurski, *Decommunisation, Lustration and Constitutional Continuity: Dilemmas of Transitional Justice in Central Europe* (Florence: European University Institute, 2003), 5.

⁵² Office of the United Nations High Commissioner for Human Rights, *op. cit.*, 23.

⁵³ United States Institute of Peace, *op. cit.*, 14.

⁵⁴ Cynthia M. Horne, *Transitional justice: Vetting and lustration*, in *Research Handbook on Transitional Justice*, ed. Cheryl Lawther, Dov Jacobs and Luke Moffett (Cheltenham: Edward Elgar Publishing, 2017), 429.

можува сторителите на злосторства да се спасат од кривична одговорност.⁵⁵ Според тоа, за ваквите теоретичари вџетингот како процес не може да придонесе кон сатисфакција на жртвите бидејќи не се потпира врз кривична одговорност, а притоа придонесува сторителите на злосторства сепак да почувствуваат дека нивната положба во пост-конфликтните и пост-репресивните општества е загрозна. Во таа насока, за овие теоретичари вџетингот ем не придонесува кон задоволување на потребите на жртвите, ем придонесува кон поларизација која може да ја наруши стабилноста и мирот во транзиционите општества.

Седмо, стабилноста и мирот во транзиционите општества заради спроведување на вџетинг процесите може да бидат нарушени и поради друга причина. Имено, вџетингот најчесто се спроведува за позиции во рамките на правосудството и безбедноста. Одлуката да се отпуштат голем број на вработени од безбедносните структури бидејќи не го поминале процесот на вџетинг може да се покаже како кобна одлука за мирот и стабилноста во пост-конфликтните и пост-репресивните општества. Практично, индивидуите кои поседуваат полициско и воено знаење и вештини во отсуство на редовна работа со цел да си обезбедат економска егзистенција може да се приклучат кон криминални групи и да ја загорзат кривката транзиција.⁵⁶

Осмо, како еден од проблемите при имплементирање на вџетинг се истакнува и проблемот со нецелосни и нејасни докази. За жал, во многу пост-конфликтни и пост-репресивни средини, вистинитоста на информациите собрани од претходниот режим може да биде сомнителна.⁵⁷ Ова посебно е релевантно за пост-репресивните режими. Во голем број ситуации репресивните режими имаат тенденција да ги фалсификуваат податоците и фактите, а дополнително често архивите на нивните тајни служби во текот на уривањето на режимот и влезот во новиот систем или системски се уништуваат или, пак, се крадат.⁵⁸ Дополнително, во пост-конфликтните општества често сторителите на злосторства, корупција и мито успеваат успешно да ги сокријат и уништат доказите.⁵⁹ Базирањето на процесите на вџетинг врз сомнителни архиви и нецелосни докази и податоци може да влијае негативно врз кредибилитетот на целиот процес. Тоа посебно беше видливо при падот на комунистичките режими во Европа.

Опасноста од нови повреди на човекови права, како и опасноста од политичка манипулација на вџетингот како механизам на транзиционата правда секогаш се истакнуваат во прв план при дебатирањето за значењето на овој механизам. Дополнително, прашањето за (не)можноста да се избере независна комисија која што ќе го спроведува вџетингот, прашањето за човечките капацитети на една држава за пополнување на испразнетите места,

⁵⁵ Alexander Mayer-Rieckh, *op. cit.*, 485.

⁵⁶ Office of the United Nations High Commissioner for Human Rights, *op. cit.*, 9.

⁵⁷ Cynthia M. Horne, Transitional justice: Vetting and lustration, in *Research Handbook on Transitional Justice*, ed. Cheryl Lawther, Dov Jacobs and Luke Moffett (Cheltenham: Edward Elgar Publishing, 2017), 428.

⁵⁸ Natalia Letki, *op. cit.*, 6.

⁵⁹ Office of the United Nations High Commissioner for Human Rights, *op. cit.*, 17.

како и прашањето за негативното влијание на ветингот врз стабилноста и мирот се клучните аргументи против овој процес. Досегашната пракса со овој механизам покажува дека аргументите против овој процес не само што се силни, туку и се оправдани имајќи предвид дека често ваквиот процес на крајот не ги давал посакуваните ефекти.

4. Македонското искуство со ветинг

Прашањето за ветинг често знае да ја бранува пошироката македонска јавност. Имено, прашањето за ветинг во рамките на македонското општество станува посебно актуелно во периоди при обелоденување на големи корупциски скандали, скандалозни судски одлуки, непотизам, партио-крација итн. Притоа, ваквите повици најчесто се однесуваат за ветинг на позиции во рамките на правосудството. Таквата реторика во македонското општество најприсутна беше во текот на 2017 година, односно во годината кога по единаесетгодишната власт на ВМРО-ДПМНЕ и тешката политичка криза власта премина во рацете на СДСМ. Прашањето за ветинг во 2017 година по преземањето на власта од СДСМ беше сосема очекувана имајќи предвид дека оваа политичка партија во текот на изборната кампања во 2016 година ветуваше спроведување на генерален реизбор на судиите. Сепак, до спроведување на ветинг во текот на 2017 година не дојде и македонското општество наместо спроведување на ветинг се определи да започне со реформи во правосудството преку менување и носење на нови закони за редовниот правосуден систем.

Одлуката ветингот да се отфрли и да се почне со реформи преку измена на законската регулатива која се однесува на правосудството беше последица на податокот дека стана јасно дека не постои можност за генерален реизбор, имајќи ги предвид одредбите од македонскиот Устав, како и укажувањата на Прибе дека генералниот реизбор не е соодветното решение за ветинг на македонското судство.⁶⁰

Меѓутоа, скандалите со Специјалното јавно обвинителство, како и разочараноста од големиот број на застарени дела поврзани со обвиненија започнати токму од ова обвинителство, во текот на 2022 година повторно го вратија прашањето за ветинг во македонското општество. Како и во 2016 година, така и во 2022 година ветингот во пошироката македонска јавност се прикажува како магично стапче кое треба да ги реши проблемите во правосудството. Покрај податокот дека лесни и брзи решенија во поглед на проблемите со правосудството не се можни, во македонското општество изостанува и дебатата околу основните прашања при спроведувањето на ветингот.

Првенствено, треба да се постави прашањето дали сме убедени дека редовните институции не поседуваат капацитет да се справат со степенот на корупција, мито и непотизам. Треба да се има предвид дека ветингот во вакви состојби се препорачува само како решение од крајна нужда, односно

⁶⁰ Блупринт група за реформи во правосудство, *op. cit.*, 2.

во состојба кога редовните институции немаат капацитет да се справат со проблемите. Се друго може да остави впечаток дека мотивите за имплентирање на вџинг не се искрени.

Второто прашање кое треба да се адресира е дека спроведувањето на вџинг треба да повлече уставни измени со цел таквата постапка на вџинг во правосудството да биде возможна. Обезбедувањето на двотретинско мнозинство во Собранието за ваквите измени нема да биде лесна работа посебно имајќи ги предвид состојбите околу уставните измени поврзани со Францускиот предлог. Дополнително, уставни измени за овозможување на вџинг во период кога се преговараат уставни измени поврзани со Францускиот предлог може да придонесе во самиот почеток прашањето за вџинг да биде целосно исполитизирано и искористено за политичка манипулација.

Третото прашање што треба да го земеме во предвид е кој модел на вџинг ќе го применуваме. Од изборот на моделот за вџинг понатаму ќе зависи и целосната поставеност на процесот. Теоријата, но и македонската реалност повеќе одговараат за моделот проценка (евалуација) иако во пошироката јавност се наметнува идејата за спроведување на вџинг преку моделот на реизбор. Треба да имаме предвид дека ваквиот модел крие далеку поголеми опасности за злоупотреба на целиот процес и дека кон него треба да се пристапи само како крајно решение.

Четвртото важно прашање е кој ќе го спроведува вџингот. Во општество кое е максимално поларизирано и кое помина низ драматична политичка криза од 2015 до 2017 година, а понатаму следуваа и турбулентни периоди околу промената на името на државата и сега уставните измени поврзани со Францускиот предлог, креирањето на комисија составена од независни членови со висок интегритет, кои нема да бидат поврзани со политички партии ќе биде навистина тешка задача. Иако креирањето на ваквата комисија изгледа навидум техничко прашање треба да имаме предвид дека интегритетот и довербата во ваквата комисија ќе бидат клучни за успехот на вџинг процесот.

Петто, креаторите на вџингот при креирањето на процесот треба да земат во предвид дали нашето општество поседува доволно човечки капацитет доколку се повтори состојбата од Албанија. Доколку македонското општество влезе во состојба каде што како последица на вџинг процесот голем број на позиции во правосудството ќе останат празни и непополнети, тогаш веројатно ќе дојдеме во уште полоша состојба бидејќи и основната потрага по правда за македонските граѓани ќе биде блокирана.

Шесто, при креирањето на процесот на вџинг треба транспарентно и јасно да се утврдат критериумите според кои ќе се спроведува вџинг процесот. Критериумите за вџинг треба да се засноваат на веќе воспоставените професионални и етички стандарди, морален интегритет, компетентност, професионалност, независност и непристрасност, но да бидат проверливи преку посебни постапки со гаранција на заштита на процесните права на субјектите.⁶¹

⁶¹ Блупринт група за реформи во правосудство, *op. cit.*, 10.

Седмо, утврдувањето на критериумите не води кон податокот дека целокупно процесот на ветинг, од почетокот па се до самиот крај, треба да биде креиран во согласност со препораките на релевантните меѓународни институции. Во таа насока, препораките на транзициоправната литература, одлуките на Европскиот суд за човекови права, како и Компилацијата на мислењата и извештаите за ветинг на судии и јавни обвинители на Венецијанската комисија треба да бидат земени во предвид. Секое отстапување од ваквите препораки на релевантните меѓународни институции ќе отвори големи сомнежи околу мотивот за спроведување на ветинг.

Токму отстапувањата од ваквите препораки предизвикаа скандалозен процес на лустрација во македонското општество. Тоа ни говори дека македонското општество веќе имаше (негативно) искуство со спроведување на еден вид ветинг – лустрација. Ветинг кој предизвика голема поларизираност во македонското општество и наместо да придонесе кон развој на македонската демократија всушност направи поголеми проблеми за македонската демократијата. Слободно може да заклучиме дека Македонија го имаше еден од најлошите процеси на лустрација во пост-комунистичкиот свет во Европа. Таквата констатација може да ја базираме на следниве неколку аргументи.

Првенствено, процесот на лустрација беше спроведуват без договор и согласност со опозицијата, а дополнително законските решенија беа во спротивност со одлуките на Уставниот суд. Имено, точно е дека првиот закон за лустрација (Закон за определување дополнителен услов за вршење јавна функција)⁶² во Македонија беше донесен во 2008 година од страна на Собранието на Република Македонија со консензус помеѓу власта и опозицијата. Меѓутоа, во текот на 2010 година, Уставниот суд донесе одлука дека временската рамка за која се спроведува законот за лустрација не е во согласност со Уставот на Република Македонија.⁶³ Таквата одлука беше потврдена и во одлуката на Уставниот суд од 2012 година⁶⁴ и дополнително беше оспорено дека законот за лустрација ги става во нееднаква положба граѓаните опфатени со овој процес.⁶⁵ Уставниот суд и во 2010 година и во 2012 година одлучи дека со лустрацијата се опфаќа преширока листа на категории на лица и функции. Така, Уставниот суд и во 2010 и во 2012 укина одредби од првиот закон за лустрација, со што определени категории на лица и функции беа исклучени од јурисдикцијата на законот за лустрација.

Сепак, по донесените одлуки на Уставниот суд во 2010 и почетокот на 2012 година, македонските власти влегоа во процес на изготвување на нов закон за лустрација. Така кон средината на 2012 година од страна на

⁶² Службен весник на Република Македонија бр. 14/2008.

⁶³ Одлука на Уставниот суд на Република Македонија, У.бр 42/2008 и У.бр 77/2008 од 24.03.2010 година (Службен весник на Република Македонија бр. 45/2010).

⁶⁴ Одлука на Уставниот суд на Република Македонија, У. Бр. 52/2011-1 и у.Бр. 76/2011-1 од 28.03.2012 година (Службен весник на Република Македонија бр. 48/2012).

⁶⁵ Жарко Трајановски et al., *Македонската лустрација (1999 – 2012) Наситани, изјави, наслови, примена на лустрациските пројекти*, Фондација Отворено општество – Македонија, 2012, 185.

Собранието на Република Македонија беше донесен Законот за определување на услов за ограничување за вршење на јавна функција, пристап на документи и објавување на соработката со органите на државната безбедност⁶⁶ (во остатокот на трудот овој закон ќе биде условуван како вториот закон за лустрација), но овој пат со големо противење и без согласност на политичките партии од македонската опозиција. Вториот закон за лустрација ги игнорираше претходните одлуки на Уставниот суд. Практично, начинот на носење и регулирање на процесот лустрација придонесуваше кон поларизирање и уште од самиот почеток фрлаше дамка врз целиот процес дека станува збор за процес кој треба да биде злоупотребен за политичка манипулација и партиски цели.

Таквиот впечаток станува уште појасен кога ќе се погледне македонскиот модел на лустрација. Имено, иако меѓународните препораки говорат дека процесите на лустрација во пост-комунистичките држави треба да се однесуваат за работи сторени до падот на комунистичкиот режим,⁶⁷ македонскиот модел на лустрација предвидуваше лустрација на периодот и по падот на комунистичкиот режим. Така, првиот закон за лустрација определи дека периодот од 1944 година до 2008 година ќе биде временската рамка која ќе биде скенирана во процесот на лустрација. Таквото решение беше спротивно на препораките на Советот на Европа, но и спротивно на Уставот на Република Македонија од 1991 година. Според тоа Уставниот суд на Република Македонија утврди дека важењето на законот за лустрација и за периодот по 1991 година нема уставна оправданост,⁶⁸ бидејќи Уставот на Република Македонија од 1991 година воспоставува демократски систем изграден врз основа на поделбата на власта и гаранција и механизми за заштита на човековите слободи и права. За Уставниот суд на Република Македонија важењето на законот за лустрација и за периодот по 1991 година претставува негирање на вредностите и институциите изградени во Република Македонија со Уставот од 1991 година, што води до повреда на начелото на владеење на правото како темелна вредност на уставниот поредок. Иако ваквите одредби во првиот закон за лустрација беа укинати од страна на Уставниот суд на Република Македонија, тоа не беше пречка во вториот закон за лустрација повторно да се најдат членови, кои предвидуваа лустрацијата да се спроведе и за временскиот период по 1991 година (конкретно до објавувањето на Законот за слободен пристап до информации од слободен карактер).

Второ, треба да земеме предвид дека во македонскиот случај и првиот закон и вториот закон оперираа со преширока листа на позиции подложни на лустрација. Меѓународните релевантни организации потенцираат дека лустрацијата треба да се однесува единствено на позициите кои поседуваат голема опасност да ги загрозат демократските текови во едно

⁶⁶ Службен весник на Република Македонија бр. 86/2012.

⁶⁷ Council of Europe - Parliamentary assembly, Resolution 1096 on measures to dismantle the heritage of former communist totalitarian system, Strasbourg, 1996.

⁶⁸ Жарко Трајановски et al., *op. cit.*, 184.

транзициско општество.⁶⁹ Во таа насока беа и одлуките на Уставниот суд во 2010 година и во 2012 година. Така, во 2010 година Уставниот суд на Република Македонија укина одредба со која со лустрацијата беа опфатени оние кои вршат функции во политички партии, кои членуваат во здруженија, фондации, верски заедници и религиозни групи. Дополнително, со одлуката во 2012 година, Уставниот суд ги извлече од јурисдикција на законот за лустрација и новинарите, адвокатите, нотарите и медијаторите. Овие две одлуки се однесуваа на првиот закон за лустрација. Сепак, како и во претходните случаи, така и во овој, вториот закон за лустрација повторно исто така предвидуваше широка листа на позиции, кои потпаѓаа под законот за лустрација. Според вториот закон, подложни под лустрација повторно беа позициите за кои Уставниот суд во 2010 и 2012 година одлучи дека не треба да подлежат под лустрација. Со вториот закон за лустрација беа опфатени дури 143 категории на јавни функции.⁷⁰ Се добива впечаток дека и првиот и вториот закон за лустрација предвидуваат сеопшто лустрирање на македонското општество, што е во спротивност со препораките и резолуцијата на Советот на Европа. Дополнително, спецификата на македонската лустрација беше можноста и за лустрација на лица кои биле носители на јавни функции, а сега веќе се во пензија или се починати. Доколку целта на лустрација е заштита на демократијата од носители на јавни функции, кои имаат сериозна можност да влијаат врз демократските процеси во државата тогаш се поставува прашањето како луѓе кои се во пензија или не се меѓу живите, можеа да влијаат на идните демократски процеси во Република Македонија?

На крајот треба да имаме предвид дека македонскиот модел содржеше решенија кои водеа до дискредитација и етикетање. Имено, имињата на лустрираните требаше да бидат објавувани на веб страницата на лустрациската Комисија, по донесената одлука од страна на Комисијата. Загрижувачки беше податокот дека ваквото објавување требаше да се направи во рок од три дена од одлуката на Комисијата за верификација на фактите, што значи дека одлуката на Комисијата се објавуваше пред да биде потврдена со судска пресуда, за да стане конечна. Без никаква дилема таквото решение ја повредуваше презумцијата на невиност и правото на жалба и придонесуваше кон јавно жигосување и етикетање.

Сите вакви дилеми околу моделот на лустрирање стануваат уште појасни кога ќе се погледнат бројките и имињата на лустрираните. Така, податоците говорат дека во Македонија од лустрираните 199 лица дури 76 беа починати лица, а 177 од нив беа поранешни носители на јавни функции.⁷¹ Тоа значи дека во Македонија само 22 од 199 лустрирани лица беа актуелни (14 лица) или, пак, кандидати (8 лица) за носители на јавни функции и позиции. Кога на овие податоци ќе го додадеме податокот дека во

⁶⁹ Council of Europe - Parliamentary assembly. Resolution 1096 on measures to dismantle the heritage of former communist totalitarian system, Strasbourg, 1996.

⁷⁰ Жарко Трајановски et al., *op. cit.*, 187.

⁷¹ Предраг Димитровски, *Македонската лустрација* (Скопје: Македоника литера, 2015), 75.

македонскиот случај лустрирани беа интелектуалци, писатели, новинари, професори, судии и други луѓе кои не беа по волја на власта,⁷² го добиваме целиот впечаток за скандалозно спроведената лустрација во македонското општество. Како таква, процесот на лустрација во Македонија предизвика многу поделби, омраза и политичка криза. Наместо да помогне, процесот на лустрација ја влоши состојбата со демократијата во Македонија, па во таа насока во 2015 година како еден чекор кон решавање на големата политичка криза со прислушуваниите разговори беше и прекинувањето на овој процес.

Според тоа, искуството со процесот на лустрација треба многу внимателно да се анализира при било какви нови авантури со ветинг во македонското општество. Прашањето за политичкиот консензус, почитувањето на одлуките на Уставниот суд, следењето на препораките на релевантните меѓународни стандарди, како и мотивацијата и целта за ваквиот процес мора да бидат јасни, обезбедени и следени. Се спротивно ќе доведе до нови проблеми кои ќе го вратат македонското општество во уште полоша состојба од моменталната.

Заклучок

Токму во тоа треба и да се состои заклучокот. Првенствено пошироката македонска јавност треба да се запознае со податокот дека ветингот е дел од концептот на транзиционата правда и најчесто се користи во пост-конфликтни и пост-репресивни општества при транзиција од војна кон мир или, пак, од репресија кон демократија. Притоа, теоријата е преполна со аргументи „за”, но и аргументи „против” ветингот. Од една страна, во рамките на теоријата може да се најдат аргументите дека ветингот придонесува кон враќање на довербата на граѓаните во системот, градење на професионална и квалитетна јавна администрација посветена на владеењето на правото, демократијата, човековите права и потребите на граѓаните, како и механизам за заштита на кривката демократија и процесите на приватизација од нестабилност и од злоупотреба. Од друга страна, аргументите дека ветингот може да биде злоупотребен за партиски интереси и дека може да доведе до нови повреди на човекови слободи и права, нестабилност, нефункционалност и да доведе до поларизираност се истакнуваат како аргументи против овој процес.

Точно е дека ветингот како решение се користи и во земји во кои корупцијата е толку многу раширена што редовните институции повеќе не се решение, туку дел од проблемот. Токму на база на тој аргумент ветингот во македонското општество се заговара, но македонското општество треба да сфати дека ветингот не е магично стапче и дека во рамките на транзиционо-правната литература често се истакнува дека изолирано користење на само еден механизам на овој концепт без градење на јасна стратегија не може да

⁷² Маргарита Цаца Николовска, Манчо Митевски и Темелко Ристевски, *Човековите права во процесот на лустрација* (Скопје: Институт за човекови права, 2016), 29.

ги даде посакуваните ефекти.⁷³ Воедно треба да се процени дали редовните македонски институции навистина немаат капацитет да се справат со тековните проблеми, како и да се направи проценка дали македонското општество поседува доволно човечки капацитет да ги пополни испразнетите места од ветинг процесот.

Доколку одговорите на овие прашања се позитивни, тогаш македонското општество при преземање на овој механизам треба да биде многу внимателно и целиот процес да го креира во согласност со препораките и мислењата на транзиционо-правната литература и релевантните меѓународни организации. Процесот треба да биде креиран и имплементиран транспарентно без да се остави било каков сомнеж дека станува збор за политичка манипулација која треба да обезбеди привилегии за една политичка опција, а да маргинализира друга политичка опција. Дополнително, прашањата околу потребните уставни измени, моделот на ветинг, креирањето на независна комисија задолжена за спроведување на процесот, како и утврдувањето на јасни критериуми и постапка за ветинг ќе бидат клучни ваквиот процес на крајот да ги даде посакуваните ефекти. На тој пат евидентно е дека ќе постојат голем број на дилеми и предизвици и затоа целиот процес треба да биде имплементиран единствено како последно решение, а не избрзано решение кое е производ на популистички и партиски причини.

⁷³ Cynthia M. Horne, Transitional justice: Vetting and lustration, in *Research Handbook on Transitional Justice*, ed. Cheryl Lawther, Dov Jacobs and Luke Moffett (Cheltenham: Edward Elgar Publishing, 2017), 428.

Користена литература

- Appendix, Vetting Public Employees in Post-Conflict Settings: Operational Guidelines, In *Research Handbook on Transitional Justice*, edited by Cheryl Lawther, Dov Jacobs and Luke Moffett, 424–441, Cheltenham: Edward Elgar Publishing, 2017
- Avello, M., (2007), *European Efforts in Transitional Justice*, Madrid: Fride
- Besak, T., (2010), *An Explanation of the Adoption Timing and Severity of Lustration in Central and Eastern Europe*, Rational choice theory and applications to political science, 1–17
- Cohen, S., (1995), *State Crimes of Previous Regimes: Knowledge, Accountability, and the Policing of the Past*, Law & Social Inquiry, Vol. 20 No. 1, 7–50
- Димитровски, П., (2015), *Македонската лустрација*, Скопје: Македоника ли-тера
- Dube, I. S., (2011), *Transitional Justice Beyond the Normative: Towards a Literary Theory of Political Transitions*, The International Journal of Transitional Justice, Vol. 5. 177–197
- Elbasani, A, and Lipinski, A., (2011), *Public Contestation and Politics of Transitional Justice: Poland and Albania*, Florence: European University Institute
- Greiff, P., (2017), Vetting and Transitional Justice, In *Research Handbook on Transitional Justice*, edited by Cheryl Lawther, Dov Jacobs and Luke Moffett, 424–441, Cheltenham: Edward Elgar Publishing.
- Grzyzlo, D., (2007), *Lustration. The Case of Poland*, Krakow: Instytut Filozofii
- Horne, C., (2009), *International Legal Rulings on Lustration Policies in Central and Eastern Europe: Rule of Law in Historical Context*, Law & Social Inquiry, Vol. 34 No.3, 713– 744
- Horne, C., (2017), Transitional justice: Vetting and lustration Quinn, R. Joanna, In *Research Handbook on Transitional Justice*, edited by Cheryl Lawther, Dov Jacobs and Luke Moffett, 424–441, Cheltenham: Edward Elgar Publishing
- Климовски, С. и Каракамишева, Т., (2006), *Политички партии и интересни групи*, Скопје: Правен факултет Јустинијан Први
- Letki, N., (2004), The Consequences of Lustration for Democratization: The Experience of East Central Europe, In *Past and Present: Consequences for Democratisation*, edited by Magarditsch Hatschikjan et al., 5–8, Thessaloniki: Center for Democracy and Reconciliation in Southeast Europe
- Lundy, P. and McGovern, M., (2008), *Whose Justice? Rethinking Transitional Justice From the Button Up*, Journal of Law and Society, Vol. 35 No. 2, 265–292
- Majzub, D, (2002), *Peace or Justice? Amnesties and the International Criminal Court*, Melbourne Journal of International Law, Vol. 3, 247–279
- Mayer-Rieckh, A., (2017), On Preventing Abuse: Vetting and Other Transitional Reforms, In *Research Handbook on Transitional Justice*, edited by Cheryl Lawther, Dov Jacobs and Luke Moffett, 424–441, Cheltenham: Edward Elgar Publishing
- Николовска, Ц. М., Митевски, М. и Ристевски, Т., (2016), *Човековите права во процесот на лустрација*, Скопје: Институт за човекови права
- Rubli, S., (2012), *Transitional Justice: Justice by Bureaucratic Means?* Bern: Swisspeace
- Sadurski, W., (2003), *Decommunisation, Lustration and Constitutional Continuity: Dilemmas of Transitional Justice in Central Europe*, Florence: European University Institute

Teitel, R., (2005), *The Law and Politics of Contemporary Transitional Justice*, Cornell International Law Journal, Vol. 38, 837–862

Трајановски, Ж., et al., (2006), *Македонската лустрација (1999 – 2012) Настани, изјави, наслови, примена на лустрациските прописи*, Фондација Отворено општество – Македонија

Turgis, N., (2010), *What is transitional justice?*, International Journal on rule of law, transitional justice and human rights, Vol. 2 No.2. Sarajevo: Pravnik and Konrad Adenauer – Stiftung, 14–21

Блупринт група за реформи во правосудство, Ветоинг процес во судството на Република Северна Македонија, 1–12 at <https://fosm.mk/wp-content/uploads/2019/12/veting-procес-na-sudstvoto-vo-rsm.pdf>

Council of Europe - Parliamentary assembly, (1996), Resolution 1096 on measures to dismantle the heritage of former communist totalitarian system, Strasbourg, at <https://assembly.coe.int/nw/xml/XRef/Xref-XML2HTML-en.asp?fileid=16507>

Office of the United Nations High Commissioner for Human Rights, Rule of Law Tools for Post-Conflict States – Vetting: An Operational Framework, 1–32, <https://www.ohchr.org/sites/default/files/Documents/Publications/RuleoflawVettingen.pdf>

United States Institute of Peace, Transitional Justice: Information Handbook, 1–22 at https://www.usip.org/sites/default/files/ROL/Transitional_justice_final.pdf

US Department of State, Lustration and Vetting,” 1–2 at <https://2009-2017.state.gov/documents/organization/257775.pdf>

Venice Commission, Compilation of Venice Commission Opinions and Reports Concerning Vetting of Judges and Prosecutors, 1–27 at [https://www.venice.coe.int/webforms/documents/?pdf=CDL-PI\(2022\)051-e](https://www.venice.coe.int/webforms/documents/?pdf=CDL-PI(2022)051-e)

Закон за определување дополнителен услов за вршење јавна функција (Службен весник на Република Македонија бр. 14/2008)

Закон за определување на услов за ограничување за вршење на јавна функција, пристап на документи и објавување на соработката со органите на државната безбедност (Службен весник на Република Македонија бр. 86/2012)

Одлука на Уставниот суд на Република Македонија, У. Бр. 52/2011-1 и у.Бр. 76/2011-1 од 28.03.2012 година (Службен весник на Република Македонија бр. 48/2012)

Одлука на Уставниот суд на Република Македонија, У.бр 42/2008 и У.бр 77/2008 од 24.03.2010 година (Службен весник на Република Македонија бр. 45/2010)

Marko Krtolica, PhD,*

Assistant Professor at “Ss. Cyril and Methodius”

University in Skopje, “Iustinianus Primus” Law Faculty

THE (MIS)USE OF VETTING IN THE TERMINATION OF EMPLOYMENT RELATIONSHIP

Abstract

The implementation of vetting is often advocated by the wider public in our country. Such insistence on vetting usually becomes actual when big corruption scandals, scandalous court decisions, nepotism, partitocracy and similar topics are disclosed. In that direction, vetting should contribute to the purification of state institutions from incompetent and corrupt civil servants. However, this kind of vetting insistence in our country has been followed without much scientific debate. Such a scientific debate is needed because vetting is one of the most controversial mechanisms of the transitional justice. That is why, transitional justice theory most often proposes vetting as a solution of last resort, i.e. in a situation when regular institutions do not have the capacity to deal with the level of corruption. In doing so, theory and relevant international organizations offer guidance on how a vetting process should be created and implemented. Adherence to these guidelines is of key importance for the entire process because vetting as a mechanism has the capacity to be misused for party-political purposes. Namely, abuse of vetting for party-political purposes can ultimately lead to an even worse condition in a society. Macedonian society learned that type of lesson through the implementation of the scandalous process of lustration. Therefore, this paper aims to define the vetting process, to review the advantages and disadvantages of this mechanism, but also to review the guidelines from the relevant international organizations regarding the creation and implementation of vetting as a mechanism of transitional justice.

Keywords: political system, democracy, rule of law, transitional justice, vetting, public administration, employment relationship.

* E-mail: m.krtolica@pf.ukim.edu.mk